

ÁZSIAI SZÉPSÉGEK*

S Á R I L Á S Z L Ó

KÍNAI SZÉPSÉG

„Kerek orcáján pirosuló feszes bőr, makulátlan arca, mint holmi ezüstkehely, friss hajtáshoz hasonló ujjait mintha jádéból metszették volna” – írja Csin Ping Mej. „Tartása és mozgása különösen kecses. Nem is jár, hanem szinte siklik” – jegyzi fel Li Jü. Bizony, a kínai szépségekről szóló feljegyzések olyanok, akár az uralkodóké. Kőbe vésett, ércnél maradandóbb legendák, valóságos történetek. Ám a szépségek leírásai kivétel nélkül felemelő, költői elbeszélések, az uralkodóké többnyire krónikás rövidségűek, nem keltenek különösebb érdeklődést az olvasóban.

A szépség tudománya

A nő az évszakok gyermeke – állították a régi ázsiai kultúrák egybehangzóan. A forgásé, a változásé. Szerették ezt a toposzt mindenfelé. Meggyőződéssel vallották, hogy a női létezés a természet belső folyamatainak kiteljesedése, végső forma. Hiánytalan, tovább nem alakítható. A régi kínai irodalom nőábrázolásai is ezt az elgondolást közvetítik, igen határozottan. Az embert – mi sem kézenfekvőbb – a természeti világ részeként gondolják el, s ezt a bölcséleti alapvetést leggyakrabban a női lényeg jegyeinek érzékeny sorolásával jelenítik meg. A kínaiak a női test szépségének minden külső jellemzőjét természeti jelenséghez hasonlítják, mindig gondosan ügyelve rá, hogy azok belső tulajdonságokra is utaljanak. Azaz mintegy lényegileg igyekeznek megjeleníteni a nőt. Cao Cse írja:

„Milyen a külseje? Mondd el nekem.” –
Nem írtam le még szebbet:
Ó, megjelenésre fürge ő, mint a riadt vadliba,
ringó mozgása sárkány kanyargása,
őszirózsáé pompás ragyogása,
szépsége tavaszi fenyőfák mása.
S ő, elmosódó körvonalai!
mint, ha könnyű felhők árnyalják a holdat;
lebegő mozgása pedig,
mint, ha forgószelelben hópolyhek hullnának!
Ha messzebről nézzük,
reggeli párában emelkedő napként lángol,
ha közlről nézzük,
mint, ha lótoszvirág bukkanna fel zöld hullámból.

* A szövegben előforduló szépirodalmi források fordítói: Arany János, Dalmi Katalin, Jánossy István, Juhász Ottó, Kálnoky László, Kiss Imre, Mátrai Tamás, Nagy László, Orbán Ottó, Paczolay Gyula, Pór Judit, Sári László, Szerdahelyi István, Tellér Gyula, Tenigl-Takács László, Tokaji Zsolt, Tőkei Ferenc, Vekerdi József és Weöres Sándor.

Szépséges személy –
Köztéri Jang Kuj-fej-ábrázolás
a Senhszi tartományban
található Huaqing-forrásnál
(sulace.blogspot.com)

Így tesz az irodalom, és nyilván hasonlóan járna el a képíró is, ha meghonosodott volna Kínában a képi emberábrázolás. A képek fő témája azonban itt nem az ember, hanem leginkább a táj, a tájban is a növényvilág. Leggyakrabban tájban és növények közt jelenik meg az ember. Hegyek, vizek között, fák előtt vagy mögött, apró elemeként a természetnek, a gigantikus összességnek. A tájban elhelyezett kicsiny figura illő szerénységgel viselkedik környezetében, elfogadja státuszát. Amennyiben nő, vékony, hajlékony alakú, mint a növényi formák, hogy ezzel is jelezze azonosságát a külső világgal. A nőnek úgy kell megjelennie a tájban, ahogy az indaívek hullanak alá, vagy ahogy a fűzfaágak lengedeznek a szélben. Ha a régi Kínában illő lett volna a nőt közeleli képen ábrázolni, valószínűleg pont olyan részletezően festették volna meg, ahogy a költők írták le szépségüket.

Kínában a festészet gyakorlásának igen komoly erőssége volt a megfigyelés, a részletezés. Erről tanúskodik Kuo Zso-hszü természetleírása. Íme, egy érzékletes részlet: „A hegy hatalmas tárgy. Alakja lehet erőteljesen magasodó, lehet gögösen meredező, lehet karcsún a magasba nyúló, lehet szétterpesztett lábbal üldögélő, vagy éppen kanyargósan szétterülő. Lehet monumentális, lehet hősi lelkületet sugárzó, lehet isteni jelleget árasztó, lehet méltóságteljes, lehet figyelmesen nézelődő, s lehet udvariasan bókoló. [...] A víz élő tárgy. Alakja tanúskodhat mélységről és nyugalomról, lágyságról és finomságról; lehet hatalmas és szétáradó, lehet örvénylő és körbefutó, lehet olajosan fénylő vagy éppen vékonyan csörgedező. [...] A víz a hegy ütőere. A füvek és a fák a hegy haja, a ködök és a felhők pedig a hegy arckifejezése. Így a hegyet mindig a víz teszi élővé, a füvek és fák teszik ékessé, s a ködök és felhők teszik kecsessé és bájosná. Ezek a hegy és a víz egymáshoz illeszkedésének elvei.”

Csábító –

Részlet a *Jang Kuj-fej hercegnő*
(rend. Kendzsi Mizogucsi, 1955)
című japán filmből
(Harvard Filmarchívum)

És hol van a nő?

Kár, hogy a kínaiak nem jutottak el a képi emberábrázolásig. A női test szépségének épp ilyen részletező leírását olvashatnánk most a festészet elméletében. És mennyi nagyszerű képet láthatnánk! Pontosan tudnánk végre, hogy mitől szép a nő. De becsületükre legyen mondva, a kínaiak nem maradtak adósok a válasszal. A munkát tisztességgel elvégezték helyettük a költők, és máig élnek a híres kínai szépségekről szóló legendák.

A szépségeket korszakokon át nyilvántartották, emlegették, idézték az irodalomban, de a köznép is pontosan ismerte őket. Ha szép nőt láttak, szokás volt összehasonlítani a régi idők legszebbjeivel. A legkorábbi közismert szépség, akit számontartanak, Hszi Si, és több mint kétezer ötszáz évvel ezelőtt élt, a Tavaszok és Őszök korában (i. e. 7–5. század). Úgy tartják, szépsége olyanira elkápráztatott minden lényt, hogy ha például megjelent a tóparton, a vízben megfedkeztek magukról a halak, abbahagyták az úszást, és a tó fenekére süllyedtek. Kétezer évvel ezelőtt egy másik híres szépségről jegyezték föl, hogy amint kilépett a palotája kapuján, az égi madarak teljesen megzavarodtak a látványától, és egymásnak repültek vagy a földre zuhantak. A harmadiknak pedig szebb volt az arca a Holdnál is. Ha föl nézett rá, a Hold Istennője a felhők mögé bújt szégyenében. Mind közt pedig legtökéletesebb a negyedik kínai szépség, a 8. században élt Jang Kuj-fej volt, akit a nagyszerű író és avatott szépségértő, Li Jü dicsért szenvedélyesen *A szerelem imaszönyege* című regényében:

„Kétfajta női szépség létezik: az egyik a szemnek szép, a másik pedig a testi élvezetnek. Ha egy nő ránézésre szép, az még nem jelenti okvetlenül azt, hogy élvezetekre termett, és fordítva. Ősidők óta mindössze egyetlen esetről tudunk, amikor egy nő egyesítette e két adottságot. Igen nagy befolyással is bírt az udvar politikai életére. Ez pedig a szépséges Jang Kuj-fej, a Tang-dinasztia császáranak, Hszüan-cungnak ünnepelt kegyencnője volt. Aki a szemnek szép, arról a következő három dolgot mondhatjuk el: inkább karcsú, mint telt; inkább kicsi és törékeny, semmint termetes és testes; szemérmes és félénk, nem pedig szemtelen és toladó. Az a nő, akit magunkévá tenni érdemes, szintén három jellemzővel bír: pirospozsgás és nem csontos; gömbölyded és kicsattanó, nem pedig vézna és csenevész; s végül sokkal inkább tettekre és magabiztos, semmint finomkodó és félszeg.”

Ők négyen tehát a női szépség régtől fogva legismertebb megtestesítői Kínában. Emlékük mindmáig eleven, oly módon tartja számon őket az emlékezet, miképpen a kínai történelmi nagyságokat a történetírás. Nem ritkaság, hogy alakjukat szobor örökíti meg valamelyik mai nagyváros közterületén.

Földi valóság

Jang Kuj-fej korának szépségeszményét valósította meg: vonzó teltségével vette le lábáról a legnagyobb császárt. Hszüan-cung, ahogy megpillantotta, azonnal és végzetesen beleszeretett. „Ó, az a hibiszkusz-arc! Ó, az a fűz-szemöldök!” (Po Csü-ji) Első ágyasává tette, tőle kapta a kitüntető Kuj-fej, azaz „Becsés Ágyas” címet. Akkoriban ez a legmagasabb hitvesi rangnak számított az udvarban. A lány nemcsak szép volt, de jó táncos, énekes, zenész, aki szerzeményeivel is hódított, sőt költő és kalligráfus is. Akár a császár, aki szintén írt verset és zenét, valamint jól kezelte az íróecsetet. Mindketten értették a művészetet és az életet. Íme, *A bábszínház*, Hszüan-cung verse:

Nevettünk imént a kóccagastyánon?
Mily igazian rángott a fonálon!
Szerepe végén hogy kinyúlt! Akár mi,
kiknek léte is játék s pusztá álom.

És Jang Kuj-fej verse, *A tánc*:

Selyem ruhaujj moccan, illata mérhetetlen,
akár ha vörös lótusz hajlong az őszi ködben,
vagy mintha könnyű felhőt bércrel terel a szellő,
vagy zsenge fűz tóparton vizet érintve libben.

A művelt és a művészetekben is tehetséges császár páratlanul virágzó kultúrát teremtett a birodalom fővárosában, Csanganban. Ő alapította a Hanlin Akadémiát (Ecsetek Erdeje), ahol uralkodása idején (712–756) olykor harmincezer (!) diák tanult, bentlakásos rendszerben. Hszüan-cung udvarában fényűzően éltek a költők, a színészek, a zenészek, a festők, akiknek külön negyedet rendezett be a palota közelében. Körtefaliget volt e városrész elnevezése. A művésznegyedben éjjel-nappal szólt a zene, a színházakban folytak az előadások, és napirenden voltak a költői versenyek, amelyeken gyakran vett részt Li Taj-po is, a máig legnagyobbinak tartott kínai költő, „a száműzött halhatatlan”. Őt magát és a költészetét is rendkívüli módon kedvelte a császár. Nem egy versét megzenésítette. Úgy tartja a hagyomány, hogy Hszüan-cung mintegy kilencven zeneművet komponált, ezeket az udvar női zenészei rendszeresen előadták.

Ebbe a világba csöppent hirtelen a vidéki kishivatalnok lánya, eredeti nevén: Jang Jü-huan. Fiútestvére nem volt, nővére viszont három is. A feljegyzések úgy tudják, és ezt később az udvari előkelőségek feljegyzései is megerősítik, hogy egyik szebb volt, mint a másik. De a legszebb a legkisebb Jang-lány volt. Amikor négyen együtt megjelentek valamelyik császári összejövetelen, még a hercegnő, az uralkodó húga sem mert elébük kerülni, olyan gyönyörűek és előkelők voltak.

Országrontó szerelem

Jang Kuj-fej igen nagy hatással volt a Tang-dinasztia legjelentősebb uralkodójára. Elérte nála, hogy legtöbb családtagja rangos hivatalokat, megtisztelő címeket kapjon. Óriási vagyona tettek szert, Hszüan-cung és az udvar lelkesen szolgálta a családot. „Földet kapott az öcs, hűg, ángy, sógor, néne, bátya; / mily szeretetreméltó, ki gondol a családra!” (Po Csü-ji) A szépséges és kényes első ágyas lakosztályába a császári futárszolgálat lovasai éjjel-nappal szállították Dél-Kínából a friss gyümölcsöket (Jang Kuj-fej kedvenc gyümölcse az igencsak romlékony licsi volt), ruháinak anyagát külön erre a célra épített szövőüzemek

készítették, és számosan épültek fényűző fürdők és kertek is a „Szépséges személy” használatára. Nem szenvedhetett hiányt semmiben. A császár végül már nem figyelt semmi másra, csak a Mennyei Almaviráglány kényeztetésére. Évekig nem törődtek semmivel, kizárólag egymással voltak elfoglalva. Bújtak az emberek és a birodalmi ügyek elől, kettesben tartott titkos szertartások, áldozatbemutatók, holdnézések voltak legfontosabb elfoglaltságaik. „Tavaszt tavasz követte, s nem telt ideje másra, / mint páros lakomákra, kettescskén elbújjásra.” (Po Csü-ji) Megszűnt számukra a világ.

Míg korábban aranykorát élte az ország, erős volt és virágzott a gazdaság, Csangan pedig a korabeli világ legnagyobb és legfényesebb városa volt mintegy egymillió (!) lakosságával. Most felütötte a fejét az elégedetlenség. Az adminisztráció szétzüllött, senki nem törődött az országos ügyekkel. Leginkább a mellőzött császári főhivatalnokok elégedetlenkedtek, és joggal tették. Az uralkodó a főminiszteri rangra pályázó összes jelölt közül megint egy Jang-családból származó unokatestvért nevezett ki, aki nem végezte tehetséggel a dolgát. Ráadásul olyannyira biztonságban érezte a pozícióját, hogy fölényeskedésével folyamatosan hergelte a magasabb rangú udvari hivatalnokokat, közöttük a katonai előjárókat is. Nem mérte föl, hogy ez mennyire kockázatos.

Egyikük, az északi területek főparancsnoka, a türk és szogd ősöktől származó An Lu-san, akinek Jang főminiszter kivégeztette a legjobb embereit, megelégtelt a Mennyei Asszony családjának hatalmaskodását. Fellázadt az udvar és a császár ellen. Tapasztalt katonai parancsnokként győzelmek sorozatát aratta a császári sereg felett, s a Jang család számos tagját kivégeztette. Győzelmei hírére az uralkodó és asszonya elmenekült Csanganból. Csengtu városába igyekeztek, amikor útközben a fellázadt testőrök arra kényszerítették a császárt, hogy adja ki nekik Jang Kuj-fejt. Hszüan-cung ellenkezett, de kénytelen volt engedni az erőszaknak. Állítólag végig kellett néznie, ahogy egy buddhista szentélyhez érve Jang Kuj-fejt megfojtották. Ott is temették el, leplekbe burkolva, illatszerekkel balzsamozva. Hszüan-cung elborult elmével élte le megmaradt éveit, a trónt fiának adta át. A lázadás leverése után az ifjú császár visszahívta ugyan apját a palotába, aki azonban ezután is teljesen visszavonultan élt.

Égi folytatás

Hátralévő idejét a túlnani világba tűnt kedves keresésével, taoista alkímiával, szellemidézéssel töltötte. Jang Kuj-fej testének titokban megadta a végtisztességet, becsülettel eltemette, de mindenáron kapcsolatba akart kerülni a lelkével. Azt állítják a legendák, hogy egy alkalommal sikerült is.

Történt, hogy vándorvarázsló érkezett a palotába, „ki lélek erejével bírt megidézni lelket”, s egy távoli szigeten, „egyik széle a szélvész, másik széle a semmi”, rá is talált a Szépségesre. „Jön mozdulatlan arccal, pilláján könnye rezdül,

/ ahogy tavaszi harmat remeg a körte-gallyon [...]

Megfelezem a hajtúm: egy fele nála légyen, / fele nálam maradjon, hűség aranyaképpen. / Mondd meg neki, hogy szívem szilárd, miként fejkem, / a tört tű összeforr még, tán a földön, tán az égben” – így üzent a császárnak a Mennyei Almaviráglány a *Lelkek Szirtjéről* Po Csü-ji költeményében. Az *Ének az örök bánatról* a császárt követő nemzedék nagy költőjének a verse, vagyis abból az időből származik, amikor még mindig szenvedte a birodalom népe An Lu-san lázadásának súlyos következményeit. Évtizedekig tartott, míg nagy áldozatokkal helyrehozták az országot, eltüntették a pusztítás nyomait. Régi fényét azonban már sohasem nyerte vissza a Tang-korszak. Nagy árat fizettek az emberek ezért a szenvedélyért, ám mégsem tettek szemrehányást a szerelmeseknek. Már Po Csü-ji verse is inkább szánakozó, együttérző. Hszüan-cung és Jang Kuj-fej kapcsolata igen gyorsan a tragikus szerelem jelképévé vált a kínaiak szemében. Megszámálhatatlan költeményben, elbeszélésben, regényben és színpadi műben mesélik újra és újra a történetüket azóta is. A pekingi opera máig műsorán tartja a róluk szóló jeleneteket, és új művek is születnek különféle színpadi műfajokban. A múlt század közepe óta

**a konfuciánus szemérem
tartózkodott az emberi
test ábrázolásától**

több mozifilm készült, újabban pedig tévésorozatok és képregényváltozatok dolgozzák föl a Szépség és a császár végzetes szerelmét.

Csak éppen Jang Kuj-fej szépségének korabeli képi ábrázolásának vagyunk csaknem teljesen híján. Egyetlen festményről tudunk, amely őt ábrázolja, az is valamikor harminc-negyven évvel a halála után készült, a címe: *Jang Kuj-fej fürdő után*. Egészalakos kép, a Szépség áttetsző selyemlepelben lép elénk, ám a lepel alatt a térdéig érő köpeny szinte teljesen eltakarja a vonalait. Két szolgálója áll mellette, a kezükben tartott edényekben nyilván illatszerekkel. A címből akár valamilyen erotikus, sőt pajzán jelenetre is számíthatnánk, még sincs ránk ezzel a hatással a kép. Ennek egyik oka, talán a legfőbb, hogy a kínaiak anatómiai ismeretei még ebben a korban is rendkívüli módon hiányosak voltak. Ez is jórészt abból származik, hogy a konfuciánus szemérem elvonta az érdeklődést és a figyelmet az emberi test ábrázolásáról. (Ahol komolyan vették az „illemet”, ott még az orvosnak sem volt szabad valódi, élő női testet vizsgálnia, érintenie. Az orvos egy női testet ábrázoló apró porcelánfigurát hordott magával, a panaszos asszonyok ezen mutatták meg neki, hogy hol fáj.) Az aktfestés gyakorlata híján még a szerelmi tankönyvek és a pornográf ábrázolások meztelen szereplői is igen kiábrándítóan sikerültek: vékonyak voltak, csonttalanok, vállaik satnyák, gyermekiek; és szinte teljesen egyformáknak látszottak a nők meg a férfiak. Hát, csaknem ilyen szánalmasan hosszú, vékony, nagyfejű, vállatlan, kitekert testű és ikszlábú lett szegény Jang Kuj-fej is Csou Fan festményén. Bizony, csak sajnálkozhatunk! De még inkább a többi szépség sorsán, akiről még ilyen kép sem készült.

Testkultúra –

A japán Shoen Uemura
1922-es ábrázolása
Jang Kuj-fejről
(Wikimedia Commons)

INDIAI SZÉPSÉG

A *Mahábháratában* olvassuk: „Ajakai vörösek, mint a bimbal gyümölcse, nyaka, mint a kagyló, arca, mint a telihold”, és „igézetes alakjának bájában ragyogott a nő, úgy tündökölt az erdőn, mint villám kék fellegek között.” Az *Upanisadokban* pedig, hogy „legyek az évszak, az évszakok gyermeke.” Az indiai képzőművészet témája egészen a legutóbbi időkig szinte kizárólag a női szépség volt. De Indiában a költők se nagyon foglalkoztak mással, mint az igéző női szépség ábrázolásával.

Ők aztán nem szemérmesek

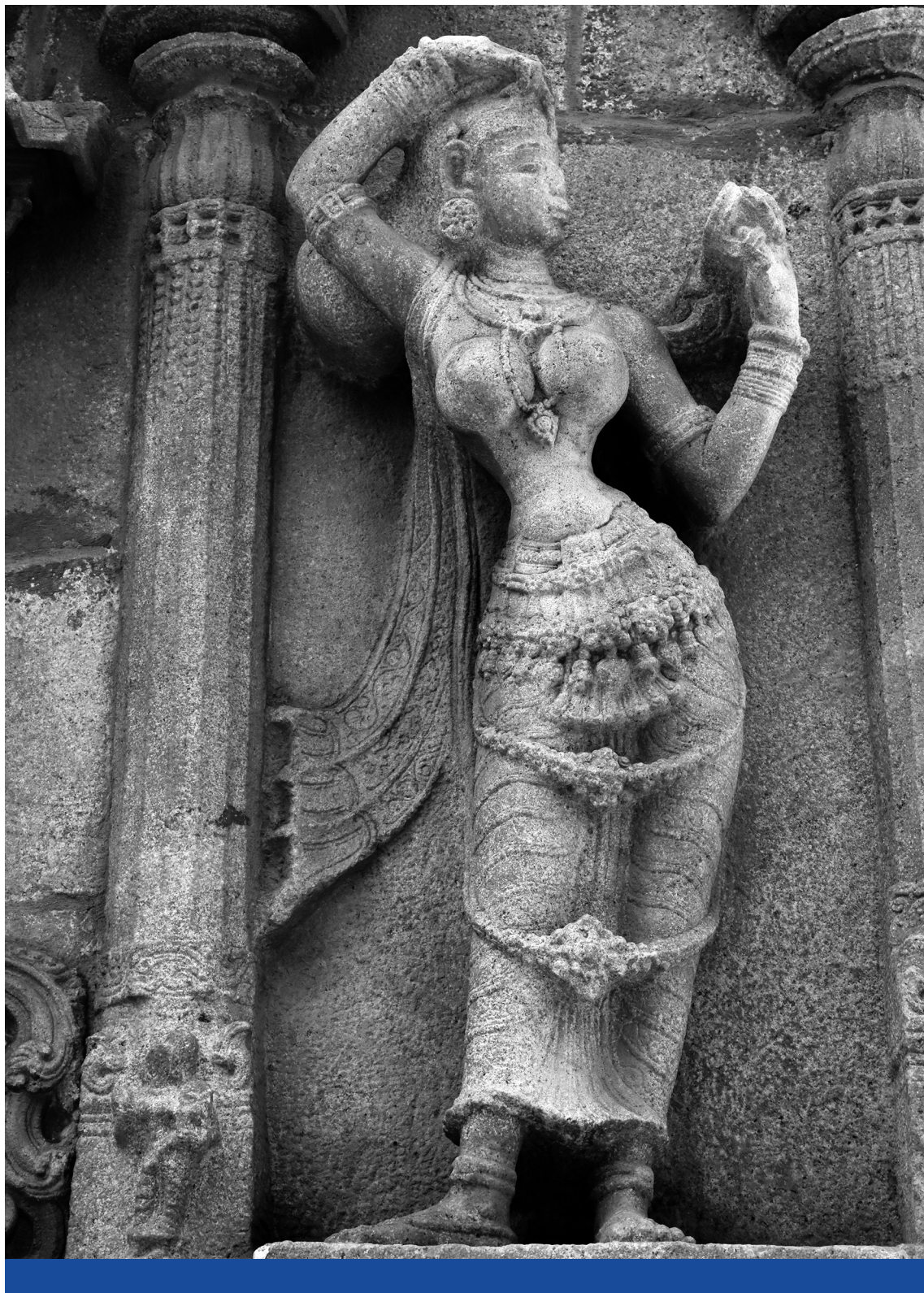
India lakóinak mintha mindenről a szerelem jutott volna eszükbe: „Kit forró szerelem nyilával utolért, a tóban enyhet talál, / melyben két kar a lótuszinda, gyönyörű szép arc a lótuszvirág, / pillantó szem a hal, kacaj a csobogás, tóparti lépcső a comb, / hajfűrt a tavirózsa és csalogató két mell a vadráce-pár.” (Kálidásza) A *Mahábhárata*, azaz a Bharáta nemzetség nagy testvérharcának mintegy háromezer éves eposzi leírása is telis-tele van részletesen elbeszélte szerelmi jelenetekkel és a női szépség részletező leírásával. Míg a hős férfiak ájultan csodálják a szebbnél szebb égi és földi nőket, addig legalább áll a harc. Arisztophánészénál hasonlót olvasunk: „Menelász is, bizony, mihánt Heléna / Keblét meglátta, eldobá a kardját.” Csak néhány részlet a hatalmas irodalomból:

„Hogy elment Indra küldötte, a szép mosolyú Urvasi,
a Pándavára vágyódva, megfüröszttötte tagjait,
majd virágokkal, ékszerekkel ékesítette fel magát.
A férfi gyönyörű teste fölhevítette vágyait,
s szerelmi lángolásában elképzelte, milyen gyönyör,
hogya egy puhapárnás és széles mennyei pamlagon
a szerelemre gerjedt, hős Ardzsunával szeretkezik.
Mikor leszállt az alkonyat és égre szállt a holdkorong,
Ardzsuna palotájába indult e gömbölyűfarú.
Virágfürtökkel ékített, hosszú fonatba font haja,
kacér beszéde, bűbajos játéku két szemöldöke,
holdfényű arca szikrázóan széppé tette az *apszaraszt*,
mintha a karcsú holdsarló vonulna át az éjszakán.
Mesterien kifestett és gyöngyfüzerekkel ékített,
szantálporral bekent keble meg-megrezzent, ahogy haladt,
s ahogyan keble súlyától lépés közben előredőlt,
igéző derekán három kedves redő kacérkodott.
Néhány részegítő kortytól mámoros teste felhevült,
s táncos szemöldökével még vonzóbb volt, mint akármikor.”

„Göndör a haja, az őszi lótuszvirághoz hasonlóan hosszúkás a szeme, az őszi lótuszhoz hasonló az illata [...] Dereka karcsú, haja hosszú, szája piros. Se túl magas, se túl alacsony, szép a csípője, nem sovány, nem túl vörös, és nem túl pihés. Bokái nem állnak ki, a combja kemény és feszes. Három dolog, ami mély rajta: hangja, értelme és a köldöke. Hat magasba törekszik: az orr, a szem és fülei, a körmök, a keblek és a nyak. [...] arca, mint a telihold.”

„Két gyöngyfüzérbe illő káprázatos kebled, ezek a szép formájú, pompás, kövér, kerek, egymáshoz tapadó lótusz-bimbóhoz hasonlatos keblek, ó szép szemöldökű, kegyesen mosolygó, felajzanak engem, mint a szerelem istene tuskés botjával!”

Ilyenek hát az indiai eposzok rövidebb-hosszabb lírai részletei. A líra pedig szinte teljes egészében szerelmi líra. Változatossága azonban lélegzetelállító, soha nem fogynak ki a jobbnál jobb jelzőkből, nyelvi fordulatokból, hangulatokból.

Báj – Szobor a Ranganathának, azaz Visnu fekvő alakjának szentelt tamil templomban a dél-indiai Srirangamban (Wikimedia Commons)

Erotikus és érzéki

Az indiai nő mindig nagyszerűen rajzolt, pompás alakja, valamint a női és a természeti létformák ilyen bensőséges összekapcsolása a művekben tökéletesen jellemzi az indiai életszemléletet. Bölcséletileg is helytálló az azonosság ilyen erős hangsúlyozása, és az indiai élet gyakorlatát, köznapi jellemzőit tekintve is helyes. A természeti és a női lényeg teljes megfeleltetése az indiai művészet célja, ebben leli gyönyörűségét a művész. Itt a nő, az asszony a mindenkori hős, körülötte forog a világ, őt csodálja és követi az egész teremtés.

Pajzán mese –
Lábából tüskét kihúzó nőt
ábrázoló szobor a khadzsuráhoi
Lakshmana-templom épületén
(*The Hindu Heritage*
Facebook-oldal)

Istennőknek, félistennőknek, szépséges tündéreknek, démonoknak és földi asszonyoknak hódolnak az istenek és az emberek valamennyien. Ők tartják fenn az égi és a földi világot, ők adják a létezés szépségét és értelmét. Ők a mese és a valóságos világ hősei, akik szépek, merészek, okosak, fortélyosak és

varázserejűek. Gyönyört keresők és csábítók, akár istennők, királynők vagy pásztorlányok. Éppen ezért az indiai művészet sohasem lehetett más, csakis nőies és erotikus-érzéki. Ábrázolásai – egészen a legújabb korig – egytől egyig ilyenek.

A növények

A női szépség, az asszonyiség az indiaiak szerint a legmagasabb érték. Leginkább a növényi létezés finom érzékenységgel és előkelőséggel megjelenő formáihoz hasonlítható. A legtöbb kultúrában az efféle hasonlítás leginkább a termékenységre utal, Indiában jóval több ennél. Lényegi azonosságot jelent, amelynek felismerése ontológiai meglátást feltételez, a sajátos asszonyi létezőmód „misztériumára” utal. Komoly törekvést ennek a létezőmódnak a megragadására, egyben ennek csodálatát és tisztelőtét. A növényi lét szépségének összevetése a női test szépségével csak egyszerű költői hasonlítás, felemelőbb talán a benne rejlő gondolat: a növények és az asszonyok csendes méltósága, a szépség és a lét tünékenységének elfogadása. Ennek figyelmes szemlélése valóban ontológiai eredetű szándékot sejtet.

Nőt növény nélkül elég ritkán látunk az indiai képeken. A hasonlítás leggazdagabb képi változataival a nő és a fa együttes ábrázolása szolgál. A fák jelképi jelentései többféle tartalmat adhatnak a képnek. A fának támaszkodó, kerek csipőű, duzzadó keblű indiai nő például a várakozó szerelme ábrázolja, gyakran tart a kezében virágszálat. Hogy a kompozíció kiegyensúlyozott legyen, rendszerint arra is figyel a művész, hogy milyen virágot ad a kezébe. Az erős, telt formájú nők az indiai miniatúrákon rendszerint rövid szárú, gömbölyű virágot tartanak a kezükben, a karcsú, hajlékony, magasak pedig mindig hosszú szárú, hajladozót. Ha lótuszvirágot emel az arca elé, akkor szerelmi bánatát suttogja el a virágkehelynek, de elmondhatja érzéseit a fa lehajló, lombos ágának is, amellyel rendszerint bizalmasan társalog. Ha a nő teste eltakarja a fa törzsét a képen, és az ágak meg a lomb az ő testéből látszik kinőni, akkor a nő és a fa együttese az egyik legősibb istenséget, a láthatatlan életerőt rejtő földanyát, a termékenység-istennőt jelképezi. Az ősi anyaistennő még egymaga testesítette meg a női és férfi tulajdonságokat, a szépséget és az erőt, az életet és a halált. A különféle formájú növények különféle asszonyi jellemzőkkel bírnak. A folyondár hajlékonysága a női test hullámozó mozgását idézi, a fűzfa lehajló ágai a nők könnyű légiességét, a sűrű lombok és a fák gyümölcsei a gömbölyödő asszonyi formákat.

**az indiai művészetben
a női szépség a
legmagasabb érték**

A tárgyak

Az indiai képeken még az élettelen tárgyak is a gömbölyűség egymásba ívelő, csak a női testet jellemző vonalaira utalnak. Ehhez persze ilyen formájú tárgyakat választanak: leggyakrabban – a forrásnál, kútnál mindig művészi gonddal elhelyezett – kancsókat és korsókat, amelyeket aztán a nők egy lenyűgözően szép, könnyed mozdulattal a vállukra emelnek, majd hattyúnyak karjukkal finoman megtámasztanak. Imbolygó csípővel így indulnak el velük hazafelé.

Gyakori még a nő társaságában a madár, melynek gyors röptéről távoli kedvesére gondolhat a lány, ám a madarak, a macska és a majom a képeken és a valóságban is inkább játszótársak, mint jelképek. Ha a kedvenc állatok mégis jelképek, olykor meglepő a jelentésük. Például Indiában a páva furcsa mód a bánat, a szerelmi csalódás szimbóluma. (A keresztény művészetben a halhatatlanságé, a perzsa életfa két oldalán álldogáló pávák az emberi természet kettősségéé, „százszemű farka” pedig a buddhista szimbolikában az éberségé.)

A nő legkedveltebb tárgyai a képeken a hangszer és a tükör. A bronztükör istennők kezében is előfordul, sőt Siva isten feleségének, Párvatínak a tükör az attribútuma. A nő leginkább fésülködés közben vagy ékszerei felrakása közben nézi magát a tükörben, mégis szinte egészen biztos, hogy az efféle belső térben történő események sem nélkülözik a növényeket, egyetlen képről sem marad le egy-két szál virág, néhány érett, színes gyümölcs, de az is lehet, hogy a kép terébe valahonnan a jeleneten kívülről behajlik egy lomb, egy ág.

Indiai szépség – Saroja Devi (1938–2025), a leghíresebb indiai (hindi, kannada, tamil, telugu nyelvű filmekben szereplő) színésznő (IMDB)

Életveszély

Ott van aztán a hajmosás meg a haj szárításának a művelete. Micsoda lehetőség a rejtett női szépség intimitásainak a bemutatására! A hajmosás és a szárítás Indiában rendszerint szabad térben történik, leggyakrabban a lapos háztetőn. A gyönyörű, fehér bőrű női testet kibontott, hosszú, hollófejekete haj keretezi, fölötté a végtelen kék ég, aranyló napsugár. Persze, ebbe a képbe is rendszerint behajlik valahonnan egy ág, feltűnik valahol egy kismadár, egy szál virág. A haját mosó, alacsony zsámolyon ülő nő testtartása is különleges, még vonzóbb azonban a haját már szárító, két kinyújtott karjával azt a lengedező szélbe emelő, arcát a nap felé fordító, lehunytt szemű, álló nőalak, természetesen gömbölyű korszokkal, kannákkal, csészékkel, illatszeres tégelyekkel övezve...

A haj szárítása és fésülése közben teljesen szabadbá válnak a keblek és a hónaljok, ritkán lehet tanúja ilyen pillanatoknak a szemlélő. Az indiai mesék klasszikus fordulata következik ezután: lent az utcán éppen arra jár egy fiatal herceg, aki véletlenül felpillantva a tetőre, meglátja a kibontott hajú vakító szépséget, és nyomban beleszeret. Egyáltalán nem meglepő, hogy a hercegek ilyenkor azonnal megszállnak. „A nő haja megvadítja még az elefántot is” – magyarázza a jelenséget egy japán közmondás. De a kínaiak is tudják, hogy van ez: „Ó, az istennővel fürödnék az égben, / lesném, ahogy haját szárítja a napfényben.” (Csü Jüan)

Amikor az indiai nő haja megszárad, következik a fésülködés szintén lélegzetelállító jelenete, jobb oda se nézni! Ezután színes és illatos olajjal dörzsöli be minden porcikáját, lámpa kormával kihúzza a szeme sarkát (létezik egy szemceruzás kihúzást ábrázoló 10. század körüli templomszobor Khadzsuráhóban), majd tenyerére és talpára vörös festékekkel szerencsehozó jelképeket fest, például két egymás felé úszó pajzán halacska. A talpfestés póza megint csak leírhatatlan. Mintha azért találták volna ki az indiai nők, hogy ha véletlenül arra jár és meglátja egy óvatlan férfiember, egészen biztosan belepusztuljon a látványba. Képzeljünk el egy telt formájú, pompás testű nőt,

feszes idomokkal, aki rugalmasan féllábon áll, a másik lábát pedig maga elé emeli, és a talpát fölfelé fordítja. Így áll, s egyenes derékkal, lehajtott fejjel elmerül a talpfestés gondos műveletében. (Ennél csak a „tüskehúzó nő” híres ábrázolása észvesztőbb – ugyancsak az egyik khadzsuráhói templomból ismerhetjük –, ő a háta mögé emeli a lábát, és úgy fordítja fölfelé a talpát. Egész felsőtestével hátrafordul, így húzza ki a talpából a tüskét, ami a titkos éjszakai találkára sietve szűrődött belé.)

Észveszejtő ékszerek

A talp- és tenyérfestéssel még nem ér véget a nőszobák intimitásainak sora. Az ábrázolások erotikus szándéka pedig változatlanul nyilvánvaló. Az öltözködési jelenetek főszereplője a tükör és az ékszerek. Ilyen holmik ábrázolására a szobrászat és a miniatúrák nemigen alkalmasak, de azért az indiaiak mindent megtesznek az ügy érdekében. A többnyire alig öltöztetett nőalakos szobrok is csodásan díszítettek ékszerekkel, a fül- és nyakékek, a csípők rafinált díszei, a karok, a csuklók, a bokák izgalmasan zsúfolódó karikái és apró láncai, csengettyűi, mind elég jól látszanak a szobrokon s mivel ezek igen fontos női attribútumok, még a miniatúrákról sem hiányoznak. Kár, hogy a portréfestészet a régi Indiában, épp úgy, mint Kínában, szinte teljesen ismeretlen, ezért aztán ezeket az ékszereket – teljes, színes pompájukban – nemigen csodálhatjuk meg festők munkáin. Későbbről, a mogul uralom (16–19. század) idejéből ismerünk ugyan uralkodói portrékat, de ebből a korból sem származik egyénített női arckép. Ám a női viselet részletei iránt érdeklődőket itt is megsegíti az irodalom. Amikor a szépség leírására kerül a sor, még a lírában is feltűnnek a szemet gyönyörködtető ékszerek, amelyek nagy hatással voltak a költőkre is. „Haj, ki tudna ellenállni / a nagy lótusz-szemű, karcsú leányok / csípőinek, halkan csilingelő / övekkel átkötött csípőinek, / mikhez korallók, gyöngyök éke csábít?” (Bhartrihari)

Kint a parkban

Miután szobáik teréből kilépnek e „ritka termetű”, nagyszerű indiai nők, környezetükben egyre szaporodnak az attribútumok: képiek és jelképiek egyaránt. A számuk csaknem azonos, hiszen majdnem minden képi részlet egyben jelképi is. Mindkét szempontból jelentős szereplőnek mondható a hinta és a labda. A hinta már csak azért is, mert lengése többnyire betölti a kép egész terét. Az indiai hinta ugyanis többnyire kétszemélyes, hogy a szeretők mindketten elférjenek rajta. Ám lányok is hintáznak kettesben, máskor meg szolgálók lendítik, lökik magasba a hintázás örömét egymagában élvező, lobogó hajjú, életvidám úrnőjüket.

Miközben a hinta igen élvezetes játék, a nő hintázása jelképi is: a légben siklás, az ellendülés a földtől a női természet égihez, túlnanihoz való kötődését is eszébe juttathatja a jelenet szemlélőjének. A szemlélő leginkább a hintára éppen fel nem vett tehetetlen és epekedő szerető, aki már semmi mód nem tud a nő után kapaszkodni. A hintának ezt a jelképi funkcióját, mely az égbe lendített nő elérhetetlenségét is hivatott újra és újra megerősíteni bennünk, a nyugati világ is gyakran használta a romantika korában.

A nő hintázásának összes jelképi jelentését egy nem különösebben ismert franciának, Jean-Honoré Fragonard-nak sikerült megfestenie, eléggé ismertté vált képén, *A hinta* címűn (1770). Sejtelmesen gomolygó ég és rejtelmes lombok alatt lendül a hinta, amit egy kicsit talán ördögi figura hajt a háttérből. Az éppen magasba lendülő kötelek között elegáns, ám frivol sokfodros, rokokó ruhában és kalapban emelkedik elénk az eszményi nő: karja, nyaka, dekoltázsa fedetlen, harisnyás lábai jól látszanak, egyik cipője fétisként száll az alatta elzuhant szerelmese felé. Ő azonban nem a cipő után kap, hanem a nő felé nyújtja a karját esdeklően, de az rejtélyes közönnyel tekint le rá a hintáról. Remek munka a maga nemében, nem véletlenül szerették a képet az impresszionisták, főleg Renoir. Még indiai hintákról sem szabad Fragonard említése nélkül beszélni.

A másik népszerű játék az indiai nők körében a labda volt. Már a legrégebbi mitológiai történetekben is labdázta, igen színes, szép, „nőies” labdákkal. Labdázta a *Mahábháratában*, labdázta a történeti művek szereplői, és labdázta az égi asszonyok is. Siva isten felesége, Párvatí például igencsak szerette labdajátékokkal tölteni az idejét, ahogy az ókori kínai és görög nők is, közülük például Nauszikaá. Sivának egészen fejlett labdaérzéke volt, egyszer megesett vele, hogy egy labdázó serdülő lány csábította el. Igaz, labdázás közben a szél kibontotta a gyönyörű lány ruháját, majd magával is ragadta. A nagy isten úgy rohant a meztelenül maradt leány után, mint egy esztét szatír. A labda formája, színei, szeszélyes viselkedése is lehet jelképi jelentésű az ábrázolásokon (főként pajkos szélben), de persze minden labdajáték – úgy, ahogy van – teljes egészében jelképinek tekinthető: a labda és egymás kergetése igen sok jelentésű versengés, rejtett célú játszadozás. Az asszonyi játékok legtöbbje bír ilyen jelentéssel, és valószínűleg ez sokkal izgalmasabb számukra, mint a győzelem.

Érdekes, hogy a 17. századi indiai nők szívesen játszották a Perzsiából átszármazott lovaspólót (!), társaságban szívták a *hukkát*, a vízipipát, kedvelték a vadászatot, sólymáztak és fegyvert ragadtak hétköznapiakon is, amikor fegyveres szolgálóként kísérték úrnőjüket. De harcoltak háborúban, férfiak oldalán és ellen, sőt a *Mahábháratában* feltűnnek erdei amazonok is.

Érdekes, hogy az indiai művészetben elég ritkán találkozunk férfiábrázolással. Ha igen, akkor is a nő a főszereplő a képeken, ráadásul a férfialakok is feltűnően nőies vonásokkal bírnak. Olykor alig lehet megkülönböztetni őket női párjuktól. A külső, testi jellemzőkben megnyilvánuló férfitermészet, az erő, a felépítés, az izomzat nem érdekelte az indiaiakat. Még akkor sem keltette fel az érdeklődésüket, amikor Nagy Sándor hódítása nyomán a görög művészet megjelent Északnyugat-Indiában. Hatására például Buddhát felállították ülő helyzetéből, és a gréko-indiai művészet *khitónba* öltöztette. A két nagyméretű téglalap alakú vászonból álló ruházat egyetlen dísz a redőzés volt, vagyis a „lepedők” művészi elrendeződése az arányos, jó felépítésű férfitesten. Így volt ez a görög szobrok esetében, az indiaiak azonban a könnyű, görög öltözeteket feladták ugyan szoboralakjaikra, de a testet nem „gyúrták ki”. Soha nem formáztak a redők alá atlétikus Buddhát. A görögök profán férfitest-ábrázolásaira oda se figyeltek. Őket csak a nő érdekelte.

Rokonságok

A női test és természeti dimenziói, valamint a szerelem és a női lényeg mindenséghez kötődése – csak ez hozta izgalomba az indiai művészeket. Láttuk, ugye, hogy így lett művészetük egyik főszereplője a nő és a fa együttese. Egyáltalán nem véletlenül. A fa minden kultúrában az egyik legkifejezőbb jelkép, az élet megtestesítője. Az ég, a föld és a víz birodalmának egyesítője, e birodalmak középpontja, az univerzum tengelye. Köré rendeződik a világ. Titokzatos erők áramlanak benne, velük társulva más létformába juthat az ember. „Nem társulok csak fenyőfákkal, / Ezt a gyönyört nem ismeri senki” – állítja a kínai költő, Cseng Fu is. Az erdő pedig már maga a rejtélyek, átváltozások, varázslat (boszorkányság) és mesék birodalma, a másik világ, ahol kevesen ismerik a járását. A nők természetesen ismerik – ahogy járatosak más hasonló világokban, amelyek szintén sajátos létezőmódjuk térreimái. A fa és a nő kultusza ilyen messzire vezet Kínában és Indiában. A közöttük fennálló szoros, lényegi kapcsolatot Ázsiában kozmogóniailag és kozmológiailag is igazoltan tekintik.

Egészen kézenfekvő ontológiai magyarázatként idézik a nő tisztán természeti származására azt a mitológiai történetet, mely a nő teremtesét meséli el. Eszerint a teremtő isten, Tvastri a hold keringéséből, a kúszónövények hullámzó mozgásából, az indák simulékonyságából, a füvek remegéséből, a nád magasba nyúló karcsúságából, a virágok frissességéből, a levelek súlytalanságából, az elefántormány vékonyodó karikájából, az őzek szemének pillantásából, a méhraj laza rendjéből, a napsugarak örömteli ragyogásából, a felhők zokogó panaszából, a nyulak félénkségéből, a pávák hiúságából, a papagáj

Tiszta szerelem –
Ráma és Sita ábrázolása
a 19. század elején Indiában
(Meisterdrucke)

keblének puhaságából, a gyémánt keménységéből, a méz édességéből, a tigris kegyetlenségéből, a tűz izzásának meleg fényéből, a hó hidegéből, a szajkó fecsegéséből, a kakukk csalogató hívásából, a daru kétszínűségéből és a fogoly hűségéből alkotta meg: a nőt.

Az egyetlen büntelen

Némely szakértők azt mondják, hogy az indiai művészet nőalakjai egyáltalán nem valóságosak. Irodalmuk és a képzőművészetük minden egyes női szereplője a képzelet szülöttje. Egy átszellemített, áhított és eszményített valóság, a férfi animája jelenik meg előttünk. India ilyennek szeretné látni a nőt, de nem ilyen.

Tulajdonképpen teljesen mindegy, hogy eszményített-e vagy valóságos az indiaiak nőképe. A művésznek és nekünk is mindegy. Ha ő is, mi is pontosan annyira vonzóknak látjuk őket, mint amilyenek a képeken és az irodalmi ábrázolásokban, amíg a nők fenn tudják tartani a látszatot, a képzetet, addig akármilyenek lehetnek. Még csúnyák is. Annál nagyobb a varázslat, a csoda, amikor mégis szépek tudnak mutatkozni.

Egyébként pedig, valóságos nő valószínűleg nincs is. A költők szerint, ugye, mindig és csakis valamiféle tüneményről beszélhetünk. „Nem ismer engem más, csak a zöld erdők fáinak fekete árnyai s a sötétségbe borult távoli ösvények” (Pu Szung-ling), és hasonlóan látja a jelenséget egy másik klasszikus kínai költő, Csü Jüan is: „Közeledni látszik, s már el is tűnt alakja, / mint ha már jönne felém, de visszalép újra.” A végtelenbe, a határtalanba. Mintegy a lét fölött siklik. A szerelem a régi Kínában is az egyik legfőbb jótéteménynek számított, ám ebben a kultúrában, mint láttuk, voltak a szerelemnek meglehetősen szemérmes korszakai is. A régi India értő művészei azonban a nő alakját a legvalódibb szerelmi életre teremtették. Formáiban, szépségében a szerelmi élet tudása és boldogsága rejlik, s ezt a tudást és boldogságot kell feltételeznünk a művész esetében is. Csakis ennek birtokában alkothatta meg hőseit ennyire vonzóknak. Jó ilyen nőket látni. Sokkal érzékibb és felkelőbb élmény, mint a gyakran feltűnő nyugati aktok anatómiai modelljeinek látványa. Az irodalomban is mintha elevenebbek lennének, cselekedni és viselkedni látjuk őket, szinte mindig „akcióban” vannak. Pont olyan elbűvölőek szerepeikben, mint a szobrokon és a mogul festők pillanatképein. Akár erényesek, akár erénytelenek; akár jó érzésűek, akár gonoszságon törik a fejüket; akár minket szeretnek, akár másokat.

Íme, a világirodalom egyik legszebb nőalakja: Szítá, akiben együtt testesül meg a Szépség és az Erény. Mégis majdnem odavész. A *Rámájana* küzdelmeinek végén férje, Ráma elé áll, aki gyanakszik rá, számonkéri hűségét. Szítá a démonkirály fogságából szabadult, szerelemmel, alázattal, csodálkozva, de boldogan tekint férje fényes arcába. Ezzel kapcsolatban a következőt olvassuk: »Kétkednem kell erényedben, s ezért ahogy előttem állsz, oly gyűlölettel nézek rád, mint mécslángra a szembeteg. Dzsánaka lánya, távozhatsz; én téged eltaszítalak; előtted áll a tűz égtáj; nekem több dolgom nincs veled. Akadhat-e nemes férfi, kit elkábít a szerelem, s visszafogadja más férfi házából asszonyát? Hogyan fogadjalak vissza téged, akit beszenyezett Rávana ölelő karja, megfertőzött tekintete?» De aztán ezt olvassuk: »Tisztelettel körüljárta földre szegzett szemű urát Szítá, s a lobogó lánggal égő tűzhöz közeledett. Áhítattal fejet hajtott az istenek s papok felé, s összekulcsolt tenyérrel szólt az Áldozat-nyelő előtt: »Ahogy a szívem férjemtől egy percre el nem tántorult, úgy fogadjon oltalmába a Tűz, a mindent ismerő! Ahogy szeplőtlen étellel gondol rólam rosszat uram, úgy fogadjon oltalmába a Tűz, a mindent ismerő!« Így szólt Szítá, s az izzó, lobogó lángba lépett nyugodtan, biztosan. [...] Ám ekkor a magasztos Tűz testi alakban megjelent, és Szítát karja közt tartva, szétszórta a máglya tüzeit. Ráma karjába helyezte nejét a Tűz fényes ura, és így beszélt hozzá, minden rejtett dolog tudójaként: »Ez a te hitvesed, Ráma! Nem találsz benne semmi bűnt. Sem gondolattal, sem szóval, sem szívének vágyaival, sem szemével nem vált hozzád hűtlenné hűséges nejed. Elhagyatva reád gondolt a démonkirály háremében is, ahol vérszomjas, fertelmes ráksaszik voltak őrei, és csábítást, fenyegetést, gúnyt kellett elviselnie. Egész lelke tenálad volt, meg sem látta a ráksaszát. Vedd vissza büntelen, tiszta, igaz lelkű hitvesedet, egy zokszóval se illessed!» ■

az indiai eposzokban
a nőt a szerelmi
életre teremtették

